

Domagoj Mihaljević, univ. bacc. oec.

Student

Ekonomski fakultet, Zagreb

E-mail: domi.mihalj@gmail.com

POLOŽAJ I ULOGA OFFSHORE FINANCIJSKIH CENTARA U FINANCIJSKOJ GLOBALIZACIJI

UDK / UDC: 336

JEL klasifikacija / JEL classification: G15, H26, K34

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 6. srpnja 2012. / July 6, 2012

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 27. studenog 2012. / November 27, 2012

Sažetak

Globalna financijska kriza izaziva izuzetno veliki istraživački interes za proučavanje uzroka koji su doveli do financijskog kolapsa. Dio tog analitičkog fokusa usmjeren je prema offshore financijskim centrima, malenim državama ili jurisdikcijama koji kapitalu jamče maksimalnu tajnovitost i sigurnost od poreznog tereta. U radu se tematizira njihova uloga u globalnoj financijskoj mreži i analiziraju karakteristike njihove poslovne prakse: od povijesnog razvoja, preko specifičnosti zbog kojih poslovno privlače u jednakoj mjeri i pravne i fizičke osobe, do implikacija njihovog načina rada. U radu se također ispituje regulatorni okvir i utjecaj različitih međunarodnih institucija koje izvršavaju nadzor na poslovanjem offshore financijskih centara s ciljem njihovog prilagođavanja globalnim financijskim standardima. Na kraju analize pokušava se ukazati na niz bitnih pitanja koja mogu biti polazne točke za buduća istraživanja offshore financijskih centara i njihovog položaja u financijskom svijetu.

Ključne riječi: offshore financijski centar, offshore kompanija, porezna evazija, pranje novca, Međunarodni monetarni fond

1. UVOD

Snaga globalizacijske premreženosti svih polja gospodarskoga, političkog i kulturnog života svoj najširi i najdublji otisak ostavlja upravo u sferi financija. U zadnjih trideset godina financijski sektor stekao je moć kojom je postao temeljni generator globalizacijskoga procesa i svih njegovih karakteristika, a intenzitet pogubnosti tolike moći evidentno se demonstrira kroz našu svakodnevicu unazad četiri godine. Bankrot investicijske banke Lehman Brothers u jesen 2008. godine označio je početak procesa propadanja i bankrota cijelog niza banaka i drugih financijskih institucija. Izazvani domino efekt potencirao je trenutno širenje krize širom svijeta, otkrivajući praksu nepregledno dubioznoga kanaliziranja financijskih proizvoda i usluga. Oslonac ovakvom načinu poslovanja investicijskih banaka treba tražiti u posljedicama izrazite liberalizacije i deregulacije financijskoga sektora, koji je pomoću najsuvremenije informatičke tehnologije omogućio slobodan protok kapitala na globalnom tržištu. Nesputani financijski kapital nerijetko je tražio najsigurnije utočište u udaljenim financijskim oazama. Nakon izbijanja financijske krize, koja je na površinu izbacila mnoge financijske malverzacije, posebno su zanimljivi postali upravo offshore financijski centri, malene države ili jurisdikcije, koje su svoju poslovnu strategiju izgradile na niskim ili nultim poreznim stopama, deregulaciji, političkoj stabilnosti, ali prije svega strogoj tajnosti podataka i privatnosti. S ciljem jasnijega razumijevanja globalizacije financija promotrit ćemo offshore financijske centre kao područja (i simbole) koja prate globalizaciju financija u protoku kroz posebna mjesta (putem prava) i transnacionalne prostore (putem mobilnosti) u svrhu najplodnijeg uključivanja kapitala u svjetske tokove kapitala.

2. DEFINICIJA I POVIJESNI RAZVOJ OFFSHORE FINANCIJSKIH CENTARA

U raspravama oko definiranja offshore financijskoga centra (u daljnjem tekstu OFC) nema općeprihvaćenoga stava, pa definicije variraju od autora do autora. Pojedini autori navode da je OFC «jurisdikcija čiji financijski sektor čini značajan – i nerazmjern – udio domaće ekonomije» (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005:32), dok drugi tvrde da je OFC jurisdikcija u čijim se institucijama vrše financijske transakcije u ime klijenata koji prebivaju negdje drugdje. Pritom je izraz offshore nepotpun jer upućuje samo na poslove koji se odvijaju izvan obale, tj. granice neke zemlje, iako se poslovi mogu odvijati i unutar određene zemlje, ali pod posve drukčijim pravilima (offshore zone u New Yorku, Tokiju, Hong Kogu, Singapuru, Panami, Bahreinu).

Da bi dobili pojam o tome što OFC zapravo jest i da bi ga onda pokušali definirati, treba obratiti pozornost na glavne karakteristike:

- stroga bankovna povjerljivost i anonimnost,

- niske ili nulte porezne stope,
- nerazmjerni udio financijskog sustava s vanjskom imovinom i obvezama koje prije svega posluju s nerezidentima,
- umjerena ili značajna financijska deregulacija bez suvišnih birokratskih poslova,
- nedostatak transparentnosti poslovanja,
- izbjegavanje učinkovite izmjene poreznih informacija s poreznim vlastima drugih zemalja.

Slijedom navedenih obilježja možemo zaključiti da je OFC područje izvan jurisdikcije pojedinih država gdje, pod uvjetima minimalnih ili nepostojećih poreznih stopa, izuzetno liberalnih propisa i potpune anonimnosti, multinacionalne banke, korporacije i pojedinci stranih država prebacuju svoje poslove, putem otvaranja podružnica ili računa, stvarajući golem nerazmjer između financijskoga i ostalih sektora, te čiji je veliki broj financijskih institucija primarno na usluzi nerezidentima.

Analize poslovanja OFC-a podloga su mnogim raspravama o mogućim rizicima za stabilnost međunarodnih financija. U nastojanju da održe svoju stečenu poziciju globalnih lokacija od izuzetnog financijskog interesa i privuku što brojniju klijentelu, OFC-i vode bespoštednu međusobnu borbu, ali rijetko konkurirajući novim financijskim metodama i proizvodima ili snižavanjem troškova financijskih usluga na međunarodno prihvatljiv način. Naprotiv, umjesto toga sve više do izražaja dolaze pitanja koliko uistinu takva mjesta pridonose razvoju međunarodnih financija, ako je njihov jedini način snižavanja troškova labavljenje zakonskih i nadzornih standarda. Još je važnije upozoriti koliki je utjecaj tih financijskih usluga na nacionalnu ekonomiju zemalja iz kojih dolazi njihova klijentela, pogotovo ako znamo da nadzorni mehanizmi zemalja iz kojih dolaze stranke OFC-a često nisu u mogućnosti nadzirati transakcije povezane s OFC-om (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005).

Povijesni kontekst nastajanja OFC-a otkriva različite temelje oko kojih su konstruirali širu praksu vlastitoga funkcioniranja: Švicarska je, npr., dugo gradila svoje financijske institucije na principu stroge bankovne tajne, a njezin su model pokušali pratiti drugi OFC-i (Bahami, Lihtenštajn, Luksemburg, New Jersey), a Panama i Liberija su brodovima nudile mogućnost izbjegavanja propisa. Zanimljiv je i podatak da su za pisanje propisa određenih karipskih područja bili zaduženi odvjetnici nerijetko povezani s mafijom (Sikka, 2003).

Izvor pojave i širenja OFC-a ipak treba tražiti u uskoj vezi s proturječnostima razvoja kapitalističke ekonomije, jer dok su zemlje, s jedne strane, obuzdavale širenje kapitala putem strogih propisa, s druge strane su, istovremeno, poticale njegov globalni zamah. Na taj je način stvoren kontekst

koji će pogodovati osnivanju OFC-a i pridavati im sve veći značaj u budućnosti (Sikka, 2003).

Već od kraja 19. stoljeća utjecaj bogatih vlasnika korporacija omogućava da se u pojedinim zemljama prihvati princip zastava pogodnosti (engl. flags of convenience), koji se odnosi na brodska poduzeća čiji vlasnici ne plove pod zastavama vlastitih država. Njihovi brodovi registrirani su u državama s malom regulativom, niskim poreznim stopama i izuzetno fleksibilnim radnim uvjetima, čime nastoje maksimalno smanjiti operativne troškove. Utjecaj na širenje poreznih oaza imale su i presude sudova Velike Britanije od kraja 19. stoljeća: sudovi su smatrali da su internacionalna poduzeća čija su upravljačka tijela smještena u Engleskoj dužna plaćati porez u Engleskoj. Poduzeća su, naravno, izmjestila svoja upravljačka tijela i tako izbjegla plaćanje korporativnih poreza. Uskoro su sve porezne oaze donosile poreznu regulativu koja će im osigurati privlačenje brojne klijentele, legalne ili ilegalne svejedno (Sikka, 2003).

Naglasak ipak treba staviti na 20. stoljeće kao razdoblje intenzivnoga širenja offshore financijskih centara, naročito nakon Prvoga svjetskog rata kada su visoki porezi bili u funkciji obnove razrušene infrastrukture. Od dvadesetih godina 20. stoljeća, mnogi bogati građani Velike Britanije, Kanade i SAD-a tražili su utočište za svoja bogatstva u poreznim oazama s ciljem izbjegavanja plaćanja poreza, a sličnu praksu su slijedile i transnacionalne korporacije pa su svoje poslove prebacivale na otočje Bermuda i Kajmansko otočje, s istim ciljem - izbjegavanje plaćanja poreza, odnosno rezanje troškova. U šezdesetim i sedamdesetim godinama 20. stoljeća, američke banke formiraju podružnice u poreznim oazama da izbjegnu zakonsku regulativu (kontrola kapitala, zahtjeve za novčanim rezervama na depozite) i plaćanje visokih poreza, a slične zakonske odredbe u drugim zemljama također će pogodovati osnivanju OFC-a, sve sa svrhom izbjegavanja suvišnih troškova (Sikka, 2003).

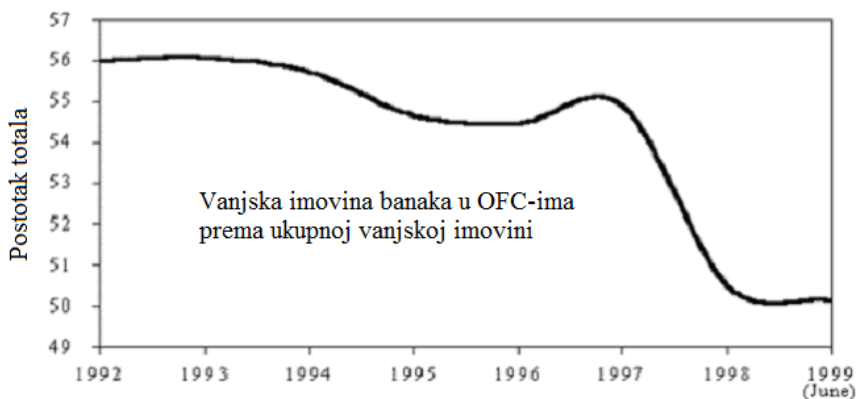
U ranim sedamdesetima, Luksemburg je privlačio klijentelu (investitore) iz Njemačke, Francuske i Belgije niskim poreznim stopama na dohodak, neplaćanjem poreza na prihod od dividendi za nerezidente te strogim bankarskim tajnama. Nešto dalje, na arapskom poluotoku, sredinom sedamdesetih, Bahrein je počeo nuditi usluge sakupljača regionalnih viškova nafte, donošenjem bankarskih zakona i omogućavanjem poreznih poticaja koji su olakšavali inkorporaciju offshore banaka (IMF, 2000).

Iako u razvijenim industrijskim zemljama u osamdesetim godinama 20. st. dolazi do značajne deregulacije, ukidanja kontrola razmjene, te snižavanja poreza,¹ OFC-i su se oduprijeli konkuriranju glavnih financijskih središta, privlačeći i dalje pritjecanje velikih globalnih financijskih sredstava. Angažirali

¹ «Npr. u Britaniji najviša je stopa poreza na dohodak snižena s kaznene razine od 83% u sedamdesetima na današnjih 40%. Korporativni porez snižen je s razine od 52% na 30%, najnižu razinu ikad. Ovo nije zauzdalo mobilnost kapitala niti navelo kompanije da plate svoj dio predviđenih poreza», Sikka, op. cit. (bilj.7).

su i visoko kvalificirane kadrove, te prateće osoblje kako bi se specijalizirali u pružanju pojedinih finansijskih usluga.

Do kraja devedesetih godina 20. stoljeća, finansijske su se vlasti industrijski najrazvijenijih zemalja kroz snižavanje kamatnih stopa, kontrole kapitala i bankarskih rezervi, uspjele oduprijeti konkurenciji OFC-a, učinivši poslovanje bankama izvan matičnih jurisdikcija manje aprihvatljivima. Koliko porezne beneficije i dalje privlače brojnu klijentelu, pogotovo u sektoru upravljanja imovinom (IMF, 2000). prikazano je na grafikonu 1. na kojem možemo uočiti kako se postotak vanjske imovine banaka u OFC-ima u ukupnoj imovini smanjio s 56% u 1992. godini na oko 50% u lipnju 1999. Iako se radi o smanjenju imovine za oko 6%, udio od 50% i dalje predstavlja izuzetno veliki broj, pogotovo ako poznamo teritorijalnu veličinu OFC-a i broj stanovnika koji tamo prebivaju.

Izvor: IMF, 2000.

Grafikon 1. Vanjska imovina banaka u OFC-ima prema ukupnoj vanjskoj imovini od 1992. do 1999. godine

Imperativ zadržavanja klijentele u industrijski razvijenim zemljama označava početak stvaranja sličnih poreznih poticaja za privlačenje poslovanja na vlastitom teritoriju: naime, SAD je 1981. u većim američkim gradovima utemeljio međunarodne bankarske ustanove, koje omogućuju polaganje depozita nerezidentima, kao i kreditiranje nerezidenata, bez polaganja rezervi na depozite i plaćanja naknada za osiguranje depozita. Sličnu praksu preuzeo je i Japan, stvorivši Japansko offshore tržište s karakteristikama sličnima američkim.

Prema istraživanju MMF-a iz 1999. u tablici ispod donosimo pregled 69 područja (država, teritorija i jurisdikcija) za koja su istraživači (Errico i Musalem) odredili da podilaze pod karakteristike OFC-a. Područja su navedena prema kontinentima i regijama kojima pripadaju.

Tablica 1.

Države, teritoriji i jurisdikcije s offshore financijskim centrima

Afrika	Azija i Pacifik	Europa	Bliski istok	Zapadna hemisfera
Džibuti	Cookovi otoci	Andora (FSF)	Bahrain	Anguilla
Liberija	Guam	Campione	Izrael	Antigva
Mauricijus	Hong Kong, SAR	Cipar	Libanon	Aruba
Sejšeli	Japan ^a	Dublin, Irska		Bahami
Tangier	Labuan, Malezija	Gibraltar		Barbados
	Makao,	Guernsey		Belize
	Marianas	Otok Man		Bermuda
	Marshallovi otoci	Jersey		Britanski djevičanski otoci
	Mikronezija	Lihtenštajn		Kajmansko otočje
	Nauru	London, V.B.		Kostarika
	Niue	Luksemburg		Dominikanska Republika
	Filipini	Madeira		Grenada
	Singapur ^b	Malta		Montserrat
	Tahiti	Monako		Nizozemski Antili
	Tajland ^c	Nizozemska		Panama
	Vanuatu	Švicarska		Portoriko
	Zapadna Samoa			Sv. Kristofer i Nevis
				Sv. Lucija
				Sv. Vincent i Grenadini
				Otočje Turks i Caicos
				SAD ^d
				Urugvaj
				Zapadna Indija ^e

^a Japansko offshore tržište (engl. Japanese Offshore Market - JOM).

^b Azijske valutni računi (engl. Asian Currency Units - ACUs).²

^c Međunarodne bankarske ustanove u Bangoku (engl. Bangkok International Banking Facilities - BIBFs).

^d Američke međunarodne bankarske ustanove (engl. U.S. International Banking Facilities IBFs).

^e Uključuje Djevičanske otoke, Anguilla i Monserrat.³

Izvor: IMF, 2000.

² Azijski valutni računi predstavljaju račune dolarskih depozita koje u azijskim financijskim centrima, poput Singapura i Hong Konga, drže nerezidenti.

³ Otoci u Karibima dobili su ime Zapadna Indija po Kolumbovom uvjerenju da se nalazi u Aziji kad se 1492. godine usidrio u Karibima.

3. POSLOVNE STRUKTURE I SVRHE POSLOVANJA U OFFSHORE FINACIJSKIM CENTRIMA

Prije negoli interesenti uopće odluče hoće li prebaciti svoje poslovanje u OFC, oni moraju razmotriti sljedeće okolnosti: politički i ekonomski kontekst određenoga područja, podložnost zakonodavstva čestim promjenama, konstantnost visine poreza, pripadnost nekoj regionalnoj ili globalnoj integraciji, komunikacijsku infrastrukturu, postojanje i razinu kontrole razmjene sredstava i ograničenja u transferu robe i kapitala, postojanje anonimnosti, prihvatljivost troškova osnivanja i održavanja (Masnjak, 1998).

Uz pretpostavku da uvjeti u određenome OFC-u zadovoljavaju, modeli koji su na raspolaganju u poslovanju su sljedeći:

- Offshore kompanija.
- Offshore trust.
- Offshore društvo (engl. partnership).
- Offshore zaklada (engl. foundation).

Formiranje offshore kompanije najčešći je model poslovanja. Najčešće se pojavljuje kao internacionalna poslovna kompanija. Formira se uglavnom preko odvjetničkih ureda na području gdje se nalazi OFC ili njihovih podružnica, odnosno zastupnika, koji su prisutni u svim zemljama.

Tek tri uvjeta trebaju biti zadovoljena da bi offshore kompanija zaživjela:

- (1) treba registrirati kompaniju u nadležnom tijelu, gdje se tom prigodom dobiva sjedište s imenom agenta na čije ime glasi tvrtka, tj. čije ime se nalazi u registraciji,
- (2) bankovni račun u banci gdje se nalazi kompanija, te
- (3) poštanski sandučić za slanje pošte na adresu offshore kompanije.

Posjedovanje offshore kompanije određeno je odgovarajućom taksom, čijim plaćanjem se dobiva punomoć raspolaganja kompanijom, iako vlasnik nije formalno naveden u registraciji kao vlasnik (Pavlović, 1999).

Razloge osnivanja offshore kompanija treba tražiti u poreznim beneficijama, jednostavnoj formaciji, anonimnosti, neopterećenošću podnošenja finacijskih obračuna ili revizorskih izvješća, mogućnosti osiguravanja finacijske podrške pri akviziciji vlastitih dionica (npr. sve članice EU-a zabranjuju finacijsku podršku javnim poduzećima, a neke, Francuska, Belgija i Nizozemska, zabranjuju za sve oblike poduzeća), finacijskom nezahitjevanju pologa za osnivanje, raznim oblicima posredovanja u poslovanju, mogućnosti otvaranja nerezidentnih računa u bankama drugih zemalja, ostvarivanju prava na privremeni uvoz strojeva, opreme, transportnih sredstava bez plaćanja carine i poreza, ostvarivanju zajedničkog ulaganja u drugim

zemljama zbog niza olakšica, korištenju usluga rada preko nerezidentnog računa, korištenju uloga stranog kapitala za potrebe matičnog poduzeća i dr.

Offshore kompanije, međutim, ne mogu poslovati i zapošljivati na području svoje inkorporacije; offshore kompanije mogu biti pokrenute za sve djelatnosti, osim u svrhu bankarstva, osiguranja, upravljanja trust kompanijom, trgovinu drogom, lijekovima i oružjem. U pojedinim OFC-ima, postoje visoki administrativni troškovi otvaranja računa u banci u korist offshore kompanije, jer se traži posebna dokumentacija u skladu s regulativom protiv pranja novca (što se može iščitati kao uspjeh MMF-a). Postoje, također, u nemogućnosti poslovanja u zemljama s regulativom protiv poreznih oaza (npr. u Francuskoj je zabranjeno koristiti offshore kompaniju kao sredstvo za izdavanje obveznica), te poteškoće i dodatni troškovi u upravljanju imovinom za slučaj smrti dioničara offshore kompanije (treba se dokazati pravovaljanost oporuke u OFC-u) (Masnjak, 1998).

Svrhe korištenja gore navedenih modela poslovanja mogu biti različite (ilegalne svrhe, naravno, nisu rijetke), a svaki se OFC nastoji specijalizirati u određenoj financijskoj usluzi koja će mu donijeti najveći probitak. Zajednička investicijska poduzeća (engl. collective investment vehicles), kao što su zajednički fondovi i hedge fondovi, svrhe poslovanja vezuju prije svega uz porezne olakšice, a fondove prate i aktivnosti kao što su alokacija imovine, distribucija sredstava, upravljanje imovinom, skrbničke usluge i dr. Naročito je zanimljiva uloga hedge fondova u sadašnjoj financijskoj krizi, koji su kao ekskluzivni i privatni klubovi izvan dohvata nadzora i regulacije, nerijetko locirani u offshore zonama, imućnim investitorima nastojali omogućiti da svoj novac oplode na fluktuacijama cijena svih onih vrijednosnih papira ili imovini kojima se trguje na svjetskim tržištima, tj. dionicama, obveznicama, devizama, pa sve do složenih derivata koji su iz njih izvedeni (Brittain-Catlin, 2009). Financijske i nefinancijske korporacije u OFC-ima često registriraju poduzeća posebne namjene (engl. special purpose vehicles) zbog poreznih beneficija i nadzornih režima. Financijske ih korporacije koriste za poslove sekuritizacije, a nefinancijske za snižavanje troškova prikupljanja kapitala.

Poslovi osiguranja obuhvaćaju životno osiguranje, reosiguranje (osiguravajuća društva koja preuzimaju sav ili dio rizika drugih osiguravajućih društva) i vezano društvo za osiguranje (osiguravajuća poduzeća koja su u vlasništvu neosiguravajućih poduzeća, a preuzimaju rizik za njihovo poslovanje, engl. captive insurance). Zaštita imovine (engl. asset protection) uključuje zaštitu od slabih domaćih banaka ili valuta, zaštitu imovine od mogućih tužbi u domicilnoj jurisdikciji ili izbjegavanje plaćanja poreza (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005). Među svrhama poslovanja možemo spomenuti još joint venture, izlistavanje dionica, prikupljanje sredstava za roditeljsku tvrtku (npr. kroz izdavanje obveznica), trgovanje derivatima, a kao nefinancijska usluga nudi se mogućnost registracije brodova ili aviona.

Posebno treba istaknuti ulogu bankarstva u OFC-u budući da se radi o dominirajućem sektoru koji obuhvaća podružnice glavnih međunarodnih banaka, sa svrhom sakupljanja depozita s raznih tržišta upravljajući ih matičnim

institucijama. Najbogatijoj klijenteli nudi se privatno bankarstvo s poslovima upravljanja imovinom, trgovanja na deviznim tržištima, aranžiranja mirovine, a neke banke nude i nebankarske usluge poput raznih izvršiteljskih (izvršenje oporuke), skrbičkih i zastupničkih usluga. Prednosti banaka koje privlače bogatu klijentelu očituju se prije svega u anonimnosti bankovnih računa, niskom trošku poslovanja, što omogućuje više kamatne stope na štednju, političkoj i ekonomskoj stabilnosti, usku povezanost s trustovima i zakladama koji omogućuju pojedincima porezne pogodnosti. Treba spomenuti da ustupanje bankovnih licenci nije zahtijevalo opsežne provjere, no međunarodni pritisak je rezultirao praksom ustupanja bankovnih licenci jedino bankama koje već posluju u velikim onshore područjima.

Sa svrhom onemogućavanja bijega štednje na offshore bankovne račune, kako bi se ostvarile više kamatne stope na štednju, Europska Unija je u srpnju 2005. donijela direktivu o porezu na štednju u obliku poreza po odbitku (engl. withholding tax) koji plaćaju rezidenti EU ako otvaraju račune izvan zemlje prebivališta, na način da biraju plaćanje poreza od 20% u trenutku isplate ili dopuštajući da offshore banka pošalje obavijest poreznim vlastima zemlje u kojoj ima prebivalište.

Osim legalnih, postoje i ilegalne svrhe prebacivanja poslovanja u OFC, a među njih se ubrajaju izbjegavanje kreditora (kod bankrota), manipuliranje tržištem (Enron i Parmalat koristili su OFC mehanizme za manipuliranje financijskim rezultatima), pranje novca, izbjegavanje plaćanja poreza (neprijavlivanjem dobitaka kroz poslovanje u OFC-u), financiranje terorističkih akcija.

Prema podacima MMF-a iz 2000. godine saznajemo da OFC-i drže oko 50% sve izvangranične imovine, da jedna trećina svjetskoga GDP-a i pola svjetskoga novca prođe kroz OFC u nekoj fazi, da su američke korporacije i bogata elita pohranili oko 800 milijardi dolara samo na Kajmansko otočje, što je 20% svih depozita u SAD-u, te prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Velike Britanije da su OFC-i domaćini šest bilijuna dolara, što je otprilike deset puta više od svih kompanija izlistanih na Londonskoj burzi (Sikka, 2003).

4. RAZLOZI ATRAKTIVNOSTI OFFSHORE FINANCIJSKIH CENTARA

Regulacija u offshore financijskim centrima

Većina OFC-a svoje zakonske propise prezentira kao "blage, ali učinkovite" i regulira samo najriscantnije poslove u području bankarstva, osiguranja i zajedničkih fondova. Takvu blagu regulaciju u OFC-ima koriste internetski poslovi, koji bi u matičnoj zemlji bili zabranjeni, ali su dopušteni u OFC-ima: radi se, npr., o pornografiji i kockanju, a naročito je takva blaga regulacija korištena u svrhe pranja novca. Upravo zbog pritiska međunarodnih institucija, OFC-i (ili bar neki od njih) su prisiljeni primjenjivati strogu regulativu

protiv pranja novca. Postavila su se i pitanja hoće li različite razine regulatornih standarda zaoštriti konkurenciju među OFC-ima i gurnuti ih u još snažnije labavljenje propisa, ali pojedina iskustva pokazuju da su investitori više zainteresirani za one OFC-e koji su bolje regulirani.

Zadatak je države u suvremenim ekonomijama stvaranje uvjeta u kojima će tržište i privatna inicijativa funkcionirati na optimalan način. Tržišta, međutim, nisu savršeno konkurentna i stvaranje optimalnih uvjeta podrazumijeva nadzor nad ekonomskom aktivnošću kako bi koristi iz tržišne ekonomije dobivali i pojedinci i društvo u cjelini. Ipak, takva politika ne zadovoljava prohtjeve kapitala, ali niti ograničava njegovo kretanje, pa kapital kao plaha zvjerka preplašen šuškanjem poreznih obrazaca traži utočišta gdje će ga malo pitati, a maksimalno mu vjerovati, gdje odgovornost neće tražiti, a prohtjevima će krajnje udovoljiti, ukratko, u čijim će uvjetima njegova konkurentna pozicija jačati, a odgovornost nestajati.

U stvaranju takvih uvjeta u OFC-ima, glavnu ulogu preuzimaju visoko kvalificirani i bogato nagrađeni odvjetnici i računovođe, koji svojom "kreativnošću" u interpretaciji zakona, posebno onih koji se odnose na teritorijalne granice, državljanstvo i pravne osobe, i u smišljanju načina i struktura (putem otvaranja računa, formiranja kostur kompanija i trustova) omogućuju kompanijama i izuzetno imućnim pojedincima da izbjegnu (ili bar minimaliziraju) porezne troškove, a kapitalu da postane neuhvatljiv, nedodirljiv i maksimalno konkurentan (Sikka 2003).

Saznajemo od jednog poreznog eksperta sljedeće: «Nikad nisam naišao ni na jedan razlog koji bi vodio ljude u formiranju offshore trusta, osim izbjegavanja britanskog poreza. Ljudi koji su se koristili tim modelom uštedili su značajne sume» (Sikka, 2003:10).

Porezna evazija

Porezna evazija predstavlja izbjegavanje plaćanja poreza prebacivanjem poslova u područja koja bez suvišnih pitanja jamče strogu tajnovitost i ne zahtijevaju podnošenje financijskih i revizorskih izvještaja, prezentirajući vlastitu poslovnu praksu kao "porezno neutralnu". Poreznom evazijom dovode se u tešku privrednu situaciju područja koje moraju kroz poreze financirati javnu infrastrukturu. Dok razvijene zemlje donekle uspijevaju kontrolirati porezne prihode, one nerazvijene prepuštene su na milost i nemilost mogućnosti korištenja offshore struktura.

Konkretno posljedice porezne evazije postale su vidljive u veljači 2009. kada je u Njemačkoj izbio porezni skandal nakon što su njemačke vlasti došle u posjed podataka o građanima svoje zemlje koji su preko trustova lihtenštajnske banke LGT izbjegavali plaćati milijune eura. Procjenjuje se da Njemačka zbog porezna evazije godišnje gubi 30 milijardi eura (Dougherty, Landler, 2008).

U SAD-u skoro četvrtina od 500 vodećih kompanija nije platila porez u 1998., a godišnji gubici poreznih prihoda zbog štednje pohranjene u OFC-ima iznose otprilike 70 milijardi dolara (dovoljnih da se financira besplatno zdravstveno osiguranje za sve građane SAD-a). Europa godišnje gubi oko 100 milijardi funti poreznih prihoda od vodećih kompanija i raznih multimilijardera, a Britanija godišnje gubi oko 85 milijardi funti u poreznim приходima. Većina je novca deponirana kroz kostur-kompanije (shell company), koje kriju podrijetlo novca i identitet vlasnika (Sikka, 2003).

Rusija je prelaskom u kapitalizam pogotovo bila pogođena bijegom kapitala u porezna utočišta. Procjenjuje se da na svaki dolar investicije tijekom devedesetih dolazi između deset i dvadeset dolara prebačenih na offshore račune bogate elite. Ruska ekonomija devastirana je bijegom oko 16,5 milijardi dolara svake godine u porezne oaze. Američko ministarstvo financija iznijelo je podatak da je iz Rusije prebačeno oko 70 milijardi dolara u 1998. godini na offshore račune u Nauru (južni Pacifik), veličine osam četvornih milja, u kojem živi 10 000 ljudi, ima jednu glavnu cestu i 400 banaka (Sikka, 2003).

Pranje novca

Practiciranje nezakonitih poslovnih aktivnosti omogućuje stjecanje znatnih novčanih sredstava, ali zahtijeva i njihovu legitimaciju pred poreznim vlastima. Al Capone je svoje nezakonite prihode nastojao prikriti otvaranjem lanca praonica s automatima za pranje rublja koji se pokreću ubacivanjem novčića. Prihodi iz nelegalnih aktivnosti ipak su u takvoj mjeri nadmašivali one iz legalnih da ih nije bilo moguće niti sakriti niti objasniti. Al Capone je na kraju završio u zatvoru upravo zbog utaje poreza, odnosno neuspjeloga pranja novca, a ne zbog nezakonitih poslovnih aktivnosti. Njegov slučaj vjerno opisuje prirodu pranja novca: isprati tragove kriminalnogs pribavljanja s ciljem uživanja u svim njegovim plodovima. Ali kad postoje jasno definirani standardi pred sudionicima financijskih transakcija i učinkovita kontrola poštivanja tih standarda, čak i naizgled savršeno izveden zločin pranja novca neizbježno nailazi na poteškoće prikrivanja svojih tragova (Cirkveni, 2000).

Trgovina drogom, prostitucija, terorizam ili organizirani kriminal neke su od djelatnosti koje progonjene zakonom moraju skrivati izvor svojih prihoda. Međutim, ekonomski i tehnološki napredak, pogotovo razvoj Interneta i uz njega vezanoga trgovanja putem elektronskoga novca, kao i sve veća specijalizacija i profesionalizacija, otvorili su neslućene mogućnosti. Time je postalo puno jednostavnije sakriti podrijetlo prihoda, poput prijevera osiguravajućih društva, odavanja poslovnih tajni (insider dealings) i drugih prihoda od zloupotreba povjerljivih informacija, ili tek "obične" utaje poreza.

Ured UN-a za nadzor nad drogom i prevenciju kriminala upućuje da pranje novca ne može funkcionirati bez mehanizama stvorenih u OFC-ima, a regulatorne agencije navode da «suvremeni ekonomski zločin – koji uništava

živote i destabilizira države – nužno uključuje pranje novca» (Sikka, 2003:16), koje nije moguće bez postojanja stroge bankovne tajne.

Grupa za financijsku akciju protiv pranja novca procjenjuje da se godišnje "opere" oko 1.5 bilijuna dolara (koliko otprilike iznosi GDP Francuske), i to većinom kroz OFC-e. Malo pitanja i puno mogućnosti u složenim korporativnim strukturama i labirintima transakcija u OFC-u omogućuju poduzetnicima izbjegavanje regulacije, poreza, potkopavanje vlade i slabljenje društvenog ugovora s ciljem financiranja kriminala, prostitucije, narkotika te narušavanja socijalnih odnosa (Sikka, 2003).

5. POSLJEDICE POSLOVANJA OFFSHORE FINANCIJSKIH CENTARA U OSTALIM ZEMLJAMA

Offshore financijski centri često su predmetom rasprava zbog posljedica koje izazivaju, izravno ili neizravno. Zbog blagih regulacijskih mehanizama i stroge tajnovitosti, nameću konkurentsku utrku vladama ostalih zemalja u snižavanju poreza (korporativnih i dohodovnih), promiču pranje novca, tržišne manipulacije i druge nezakonite aktivnosti, privlačeći neodgovorne i korumpirane poduzetnike da osiromašuju vlastite zemlje, gurajući ih s puta razvijanja u nerazvijenost. Pritom slabe poziciju nacionalnih kao i međunacionalnih institucija u nadziranju međunarodnih tijekova kapitala, postajući supstrat za proučavanje karakteristika globalizacije financija. Podaci pokazuju da multinacionalne korporacije preko OFC-a iz zemalja u razvoju godišnje utaje 50 milijardi dolara poreznih prihoda, dovoljnih da prestanu primati inozemnu pomoć, zaustave rast vanjskog duga i smanje razinu siromaštva.

Posljedice poslovnih praksi u OFC-ima, odnosno stvaranje pretpostavki za manifestaciju individualne i korporacijske neodgovornosti, društva osjećaju kroz sve dublju provaliju distribucije bogatstva između bogatih i siromašnih, gubitak radnih mjesta, usporavanje ekonomskog razvoja, posebice nemogućnosti izgradnje socijalne infrastrukture, ali i kroz dovođenje u pitanje države kao društvenoga ugovora. Takva mjesta su istinski izazov suvremenoj demokraciji i vlastima koje nastoje potaknuti razvoj vlastitih zemalja: multinacionalne korporacije i bogati poduzetnici iskoristit će sve moguće mehanizme da izbjegnu plaćanje poreza, a naročito one ponuđene u OFC-ima. Na taj način države su spriječene da kroz prikupljanje poreznih prihoda od korporacija i bogatih stanovnika obnavljaju, grade i unaprjeđuju socijalnu infrastrukturu – obrazovnu, zdravstvenu, mirovinsku – na kojoj se temelji blagostanje ljudi i održivi ekonomski razvoj.

Poslovanjem kroz OFC-e transnacionalne kompanije dolaze u poziciju nelojalnog konkurenta, pa lokalni poduzetnici, naročito mali i srednji, više ne mogu konkurirati inovacijama u proizvodnji i učinkovitosti, već se i sami moraju

priključiti bezizlaznoj utrci traženja poreznih utočišta. U nastojanju da povećaju konkurentnost, tjeraju vlastite zemlje u sve dublju provaliju, sa sve jačim opterećenjem rada i potrošnje (Sikka, 2003).

Rast kriminala na globalnoj razini i potkopavanje transparentnosti proračunskih prihoda u siromašnim zemljama, odnosno pražnjenje proračuna od strane korumpiranih političara, također je povezano s poslovima koji svoje prihode usmjeravaju u složenu mrežu transakcija u OFC-ima. Isključiva svrha takvih aktivnosti je sakrivanje kriminalnih djelatnosti, poput političke korupcije, prostitucije, trgovanja drogom, oružjem ili, još gore, ljudima. (Sikka, 2003).

Egzistiranje postojećih uvjeta poslovanja u OFC-ima pridonijelo je i čestim pojavama financijskih kriza koje su ostavile posljedice po mnoge živote u siromašnim sredinama. Privlačeći izuzetne količine kapitala, zemlje u razvoju postale su sastavni dio mreže globaliziranih financijskih lokacija. Spekulacijski poslovi s nekretninama i valutom izazivaju nestabilnost valute, bijeg kapitala, a ljude prepuštaju još većem siromaštvu nego prije njegova ulaska. Financijska kriza u istočnoj Aziji, udvostručila je broj siromašnih u Indoneziji na 40 milijuna (Sikka, 2003), a financijska kriza iz 2008. nezaustavljivo postavlja rekorde u broju nezaposlenih i siromašnih

6. NADZOR MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA NAD POSLOVANJEM U OFFSHORE FINANCIJSKIM CENTRIMA

Prepreke efikasnom nadzoru offshore financijskih centara

Razvoj i širenje tržišta, u posljednjih nekoliko desetljeća, izložili su porezne sustave otvorenom međusobnom natjecanju. Premda je međusobna konkurencija poreznih sustava pridonijela snižavanju poreza i širenju porezne baze, pojedini su centri usmjerili natjecanje u sasvim drugom pravcu. Uveli su financijske standarde koji su potaknuli poreznu evaziju, financijske manipulacije i malverzacije, pranje novca i druge ilegalne aktivnosti, nanoseći izuzetnu štetu zemljama iz kojih je dolazila ilegalna poslovna praksa. Upravo u posljednjih dvadesetak godina OFC-i doživjeli su nevjerojatan zamah. Procjena je IMF-a iz 2002 da se u OFC-ima čuva imovina vrijdnija od 5 bilijuna dolara (gore u tekstu navedena je procjena britanskog Ministarstva unutarnjih poslova iz 1998 koja navodi iznos od 6 bilijuna dolara).

Istraživanje Mreže za poreznu pravdu iz 2006. pokazuje da fizičke osobe u offshore i onshore financijskim centrima posjeduju neprijavljenu imovinu vrijednu oko 11,5 bilijuna dolara, uzimajući u obzir bijeg kapitala iz svih zemalja, a ne samo onih u razvoju. Prema procjenama takva neprijavljena imovina donosi godišnji prihod u iznosu od 860 milijardi dolara, a porezni gubitak iznosi 255\$

milijardi dolara (Keeler, 2009). Najteže posljedice, kao i obično, uvijek snose savjesni porezni obveznici, u pravilu oni najsiromašniji.

Bijeg kapitala i posljedična porezna evazija u prošlosti su sprečavani kontrolom financijske razmjene, ali sve šira i jača liberalizacija ekonomija dokinula je kontrole financijske razmjene i olakšala kapitalu brzi bijeg, te dovela do naglog povećanja međunarodnih financijskih transakcija. Financijska globalizacija je progresivno potkopala teritorijalni princip koji je bio temeljem tradicionalnih poreznih propisa (Spencer, 2006). Ali državni nadzorni aparat nije odgovorio proporcionalnim promjenama u odnosu na one u globalnoj ekonomiji.

Glavni problem kontrole financijskoga sustava bilo koje zemlje nalazi se u premošćivanju bankovne tajne. Zato borba protiv bijega kapitala treba imati polazne točke u «premošćivanju bankovne tajne u onshore i offshore financijskim centrima, poboljšanju porezne administracije u zemljama u razvoju i daljnjoj implementaciji međunarodne razmjene poreznih informacija» (Spencer, 2006). U zemljama gdje se nalaze financijski centri, bankovna tajna onemogućuje vlade tih zemalja u dobivanju osnovnih podataka o stranim investitorima, pa nastaje nemogućnost uspješnog komuniciranja sa zemljama iz kojih dolaze takvi investitori. Posljedice se očituju u bijegu kapitala i poreznoj evaziji. Bijegom kapitala naročito su pogođene zemlje u razvoju iz kojih kapital odlazi, umjesto da dolazi (Lucasov paradoks), što je suprotno uobičajenom stavu da kapital obično putuje iz kapitalno bogatih u kapitalno siromašne zemlje (Spencer, 2006). Posljedice se osjećaju kroz gubitak prihoda, povećavanju drugih poreznih stopa, koji prije svih pogađaju siromašne te smanjenoj kontroli nad vlastitim poreznim sustavom.

Upravo zato suprotstavljanje ovim negativnim trendovima leži u premošćivanju bankovne tajne u poreznim pitanjima i zahtijevanju automatske razmjene porezno važnih informacija. Argentinski slučaj dovoljno govori o tome: da offshore i onshore financijski centri u zemljama OECD-a i drugim zemljama nisu strogo bankovnom tajnom štitili argentinske investicije i da su ustupili porezne informacije o tim investicijama argentinskoj vladi, bijeg kapitala i porezna evazija bila bi znatno manja. Za vrijeme dogovora u Bretton Woodsu 1944. godine, tvorcima IMF-a preporučali su razmjenu informacija o bijegu kapitala između vlada. Prijedlogu se, navodno, suprotstavila američka financijska zajednica koja je izvlačila korist iz bijega kapitala.

Rad Grupe za financijsku akciju protiv pranja novca

Na više međunarodnih konferencija, Forum za financijsku stabilnost (FSF), Grupa za financijsku akciju protiv pranja novca (engl. Financial Action Task Force - FATF), Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), Međunarodni monetarni fond (IMF) raspravljali su prijetnje koje predstavljaju OFC-i ostalim financijskim centrima zbog ometanja učinkovite kontrole i suradnje, koje su neophodne za poboljšavanje financijske stabilnosti i borbu

protiv financijske prijevare. Najmoćnija grupacija zemalja G7 borbu protiv pranja novca shvatila je izuzetno ozbiljno i zajedno s još dvadesetak zemalja i organizacija osnovala Grupu za financijsku akciju protiv pranja novca (u nastavku teksta FATF), s ciljem otkrivanja nekooperativnih područja u borbi protiv pranja novca. FATF je odmah donio dokument nazvan Četrdeset preporuka, koje opsežno reguliraju korake koje treba poduzeti unutar krivičnoga zakonodavstva, financijskog sustava i na planu međunarodne suradnje da bi se uspješno spriječilo pranje novca. Prihvatile su ih sve ugledne međunarodne financijske ustanove, postavši tako međunarodni standard za programe protiv pranja novca.

Četrdeset preporuka inkriminiraju sve one koji su znali za poslove vezane uz pranje novca. Pritom se znanje sudionika u tim poslovima tumači vrlo široko, pa se pretpostavlja već iz objektivnih okolnosti slučaja. Financijske ustanove obuhvaćaju sve one koji na bilo koji način sudjeluju u novčanom poslovanju. Osnovno je načelo "know your customer" (upoznaj svojeg klijenta), odnosno poznavanje stvarnoga identiteta osobe za čiji se račun vrše financijske transakcije. Navodi se da pravne osobe ne smiju biti paravan za vođenje anonimnih računa, već se zahtijevaju podaci o fizičkim osobama koje upravljaju pravnom osobom, u cilju onemogućavanja anonimnih financijskih transakcija. U Preporukama se dalje zahtijeva povećana pažnja za sve složene i neobično velike transakcije, transakcije s offshore tvrtkama, transakcije sa zemljama koje ne primjenjuju preporuke, te strogo postupanje prema nezakonitom prihodu, odnosno njegovo oduzimanje (Cirkveni, 2000).

Prvo izvješće FATF-a u lipnju 2000, imenovalo je 15 jurisdikcija (12 OFC-a među njima) kao «područja s ozbiljnim nedostacima u sustavima protiv pranja novca» (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005:34). Pokazalo se da je nakon izvješća devet OFC-a zabilježilo brz i značajna napredak u navedenim nedostacima i izbrisani su s liste, za razliku od preostala 3 OFC-a.

Nadzor Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (u nastavku teksta OECD) vodila je projekt o štetnim poreznim praksama koji dodiruje i OFC-e. Projektom je identificirano u 2000. godini 47 zemalja s mogućim štetnim poreznim sustavom i 35 jurisdikcija (većinom OFC-i) koje udovoljavaju kriterije OECD-a o poreznim utočištima, a u 2002. godini je OECD imenovao sedam nekooperativnih poreznih utočišta (od toga 6 OFC-a). Radi se o Andori, Lihtenštajnu, Liberiji, Monacu, Marshallovim otocima, Nauru, Vanuatu. S druge strane, Vijeće za fiskalna pitanja OECD-a 31 jurisdikciju smatra kooperativnima, nakon što su se obvezale na transparentnost i učinkovitu razmjenu informacija.

Navedenim projektom zemlje OECD-a htjele su ograničiti bijeg kapitala iz vlastitih područja u offshore i onshore porezna utočišta. Ali pojavio se problem dvostrukih standarda, jer pojedine članice (Austrija, Belgija, Luksemburg i

Švicarska) OECD-a nisu primijenile uvjete za razmjenu informacija i odredbe o premošćivanju bankovne tajne, iako se u projektu od zemalja članica tražilo da ukinu određene štetne preferencijalne porezne režime (Spencer, 2006).

Značajan napredak OECD postigao je u pitanjima premošćivanja bankovne tajne, putem naglašavanja prednosti kad financijske institucije automatski priopćavaju porezno važne informacije svojim vladama i naglašavanja prednosti automatske razmjene porezno važnih informacija između vlada. OECD odlučno zagovara premošćivanje bankovne tajne u poreznim sporazumima između OECD zemalja, te između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, jer premošćivanje bankovne tajne treba biti međunarodni standard. Najučinkovitija razmjena informacija je automatska razmjena informacija, npr. vlada u kojoj je izvršena investicija automatski priopćava sve važne informacije vladi zemlje iz koje investitor dolazi. Problem je što modeli ugovora o porezu na dohodak UN-a i OECD-a određuju da se razmjena informacija učini samo na zahtjev, a tek direktiva EU-a o štednji određuje automatsku razmjenu informacija.

Nadzor Međunarodnog monetarnog fonda

Slabe strane međunarodnoga financijskog sustava, neizostavljajući one koje su posljedica neadekvatnih nadzornih i regulatornih sustava, natjerale su Međunarodni monetarni fond (u nastavku teksta MMF) da u posljednjim godinama pojača nadzor međunarodnog financijskog sustava. MMF nadzire ekonomske politike zemalja članica kao dio svog nadzornog procesa, ali OFC-i najvećim brojem nisu članovi MMF-a pa su isključeni iz nadzornog procesa. Zato je Upravno vijeće MMF-a u 2000. godini raspravljalo je o ulozi MMF u OFC-ima, kroz prizmu MMF-ovog mandata za promicanje financijske stabilnosti. Upravno je vijeće zaključilo da ne postoji dovoljno podataka iz kojih bi se iščitala direktna prijetnja OFC-a globalnom financijskom sustavu, ali i zaključilo da u situacijama kada su nadzorni standardi neprikladni i kada nedostatak pouzdanih podataka o aktivnostima u OFC-ima narušava iscrpnu analizu rizika, postoje opasnosti za financijsku stabilnost. Zato je MMF sastavio (dobrovoljni) program procjene za OFC-e s dva široka poglavlja: prvo se odnosi procjenu usklađenosti standarda u OFC-ima s međunarodnim, a drugo na tehničku pomoć (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005).

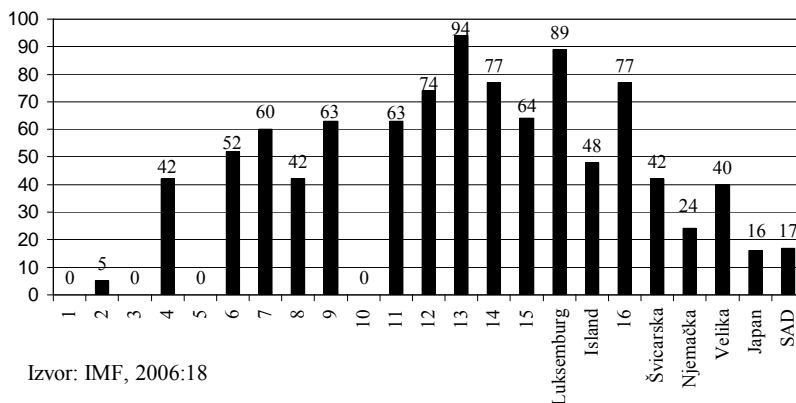
Taj program procjene OFC-a zamišljen je kao proces koji se kreće "korak po korak" i kojim se nastoji kroz mehanizam fleksibilne adaptacije izaći u susret različitim zahtjevima OFC-a (Darbar, Johnston i Zephirin, 2005). U jesen 2000. godine, prije početka programa, predstavnicima skoro svih OFC-a, MMF je organizirao veliku vježbu kojom su objasnili da program počinje s osnovnom vlastitom procjenom, koju će slijediti opsežna procjena MMF-ovih stručnih timova. MMF će provjeriti usklađenost nadzornih i regulatornih sustava s međunarodnim standardima u bankarskom sektoru kao i u sektoru osiguranja i vrijednosnih papira, te procijeniti uspjeh mjera protiv pranja novca i financiranja

terorizma. Pored procjena nadzornih i regulatornih standarda, pojedini su se OFC-i prijavili za opsežno ispitivanje rizika i slabosti domaćeg financijskog sustava.

Do danas, od 44 kontaktiranih OFC-a na početku programa, procijenjeno ih 42 a dva su primila tehničku pomoć, a 2003. godine upravno vijeće MMF-a odlučilo je da program procjene postane standardni dio MMF-ovog posla. Program procjene identificirao je dvije grupe OFC-a: prvu, veću grupu čine bogati i značajni OFC-i, koji imaju višu razinu usklađenosti s međunarodnim standardima u području bankarstva, osiguranja, vrijednosnih papira i borbe protiv pranja novca i financiranja terorizma, dok drugu grupu čine manji i siromašniji OFC-i, čiji nadzor je mnogo slabiji. Veliki OFC-i u svrhu zaštite svojih tržišnih niša i reputacije usmjerili su se na nadziranje vanjskih aktivnosti važnih za njihov sektor.

Sveukupna je procjena 44 OFC-a po sektorima pokazala da je bankovni sektor uglavnom usklađen s međunarodnim standardima, naročito u većim centrima. Nedostaci i slabosti međutim postoje u udaljenom (off-site) nadzoru i nadzoru na mjestu (onsite), kao i nedostatku mehanizama za razmjenu informacija, te u strogim odredbama o anonimnosti, pogotovo prema fizičkim osobama. Na grafikonu 2. prikazan je udio vanjske u ukupnoj imovini, uspoređujući OFC-e s odabranim financijskim centrima. Podaci su prijavljeni Međunarodnom monetarnom fondu u strogoj tajnosti, pa se OFC-i ne navode prema imenu već prema brojevima od jedan do petnaest (za one OFC-e za koje podaci nisu dostupni pridružena je nula). Veličina bankovnog sektora tih površinom malih jurisdikcija ne zaostaje mnogo za razvijenim i površinom velikim zemljama, a ukupnom njihovom imovinom dominira vanjska imovina. Možemo zaključiti da su OFC-i danas financijski moćna odredišta koja sudjeluju u poslovanju mnogih transnacionalnih kompanija te su redovita stanica u globalnom kruženju kapitala (IMF, 2006).

U sektoru osiguranja svega četiri OFC-a ne zadovoljavaju standarde suradnje i razmjene informacija, a nadzorni standardi zaostaju za sektorom bankarstva, te najčešći nedostaci su neprimjeren nadzor na mjestu i slabi nadzor unutarnjih poslova. Procjena u sektoru vrijednosnih papira dotakla se svega 40% OFC-a, zbog nedostatka formalnih dogovora za razmjenu informacija, bilo između domaćih vlasti bilo prema vanjskim vlastima. Zahtijevalo se i ovlaštenje za razmjenu informacija ili odluka suda za razmjenu informacija, posebno po pitanju fizičkih osoba.

Grafikon 2. Vanjska imovina kao postotni dio ukupne imovine u OFC-ima (1-15) i odabranim financijskim centrima

Što se tiče borbe protiv pranja novca i financiranja terorizma, trećina OFC-a pokazala je nedostatke, pogotovo po pitanju nemogućnosti suradnje u vezi financiranja terorizma jer još nemaju terorizam definiran kao kazneno djelo ili imaju poteškoća u izručenju za kazneno djelo financiranja terorizma. Drugi glavni nedostatak ogleda se u potrebi unapređivanja zajedničke pravne pomoći te ratificiranju i implementaciji međunarodnih ugovora (IMF, 2005).

Dakle, područja u kojima postoji znatan prostor za napredak su nadzor na mjestu i udaljeni nadzor, razmjena informacija i suradnja unutar sektora i prema inozemstvu, nadzor sektora osiguranja, te međunarodna suradnja za jačanje borbe protiv pranja novca i financiranja terorizma. Naglašeno je da moraju postojati minimalni standardi kojima se OFC-i moraju podrediti. Tijekom procjene mnogi OFC-i unaprijedili su razinu svojih nadzornih i regulatornih sustava, donoseći nove zakone i osnivajući financijske jedinice za borbu protiv pranja novca, dok su drugi naučili bolje nadzirati vlastite institucije. Pored financijskih centara koji su dodatak vlastitoj ekonomiji, vlasti su također shvatile da trebaju uložiti znatna sredstva u izgradnju infrastrukture koja će zadovoljiti međunarodne standarde. MMF je u sklopu programa procjene pružio tehničku pomoć OFC-ima u poboljšavanju vlastitih zakona i njihovoj primjeni, zatvaranju "kostur banki" (banke licencirane u OFC-u koje ne prihvaćaju financijske nadzorne standarde i čiji menadžment se nalazi u drugoj zemlji) te razvijanju programa reforme.

Inicijalni program (prva faza) procjene osvijetlio je aktivnosti i financijske sustave OFC-a i donekle pridonio većoj transparentnosti nadzornih sustava, tržišnoj disciplini i suradnji, te jačanju nadzornih sustava na globalnoj razini. Program MMF-a sada ulazi u drugu fazu u kojoj će se periodički nadzirati aktivnosti u OFC-ima i njihova usklađenost s međunarodnim standardima, pratiti transparentnost nadzornih sustava u OFC-ima i njihova

aktivnost, pružati tehnička pomoć u suradnji s bilateralnim i multilateralnim interesentima, te poticati suradnja s tvorcima standarda i offshore i onshore nadzornim tijelima s ciljem jačanja standarda i razmjene informacija (IMF, 2004).

Dakle, MMF treba nastaviti surađivati sa zemljama u razvoju i razvijenim zemljama te nastaviti poticanje napretka OFC-a u premošćivanju bankovne tajne u međunarodnim poreznim pitanjima i u automatskom priopćavanju dohotka, kako bi se automatski mogle razmijeniti porezne informacije. U borbi protiv bijega kapitala MMF treba prilagoditi i svoja Izvješća o pridržavanju standardima i propisima, pa u svrhu sprječavanja bijega kapitala, pranja novca te moguće financijske nestabilnosti treba razmisliti o mogućoj primijeni dvanaest koraka iz Izvješća o pridržavanju standardima i propisima, raspoređena u tri široka područja regulacije financijskog sektora:

- (1) transparentne vladine operacije i određivanje politike (širenje podataka, fiskalna transparentnost, transparentnost monetarne i financijske politike),
- (2) standardi financijskog sektora (nadzor bankarstva, sustav plaćanja, regulacija vrijednosnica, nadzor osiguranja, nastojanja u borbi protiv pranja novca i financiranja terorizma), te
- (3) standardi cjelovitog tržišta za korporativni sektor (korporativno upravljanje, računovodstvo, revizija, prava u slučaju nemogućnosti plaćanja te prava kreditora).

Lista ovih naputaka za države trebala bi također predvidjeti premošćivanje bankovne tajne u poreznim pitanjima, traženje automatskog prikazivanje informacija te automatsku razmjenu informacija u poreznim pitanjima. Primjena tih standarda trebala bi pridonijeti međunarodnom naporu u promicanju cjelovitosti i stabilnosti globaliziranog financijskog sustava (Spencer, 2006).

7. PITANJA ZA DALJNJU ANALIZU OFFSHORE FINANCIJSKIH CENTARA

Proučavanje OFC-a ne privlači naročitu pažnju financijskih istraživača, ali uloga OFC-a nije zanemariva kada se raspravlja o bijegu kapitala ili globalnoj financijskoj krizi, prebacivanju bogatstva, povećavanju siromaštva i sve većem jazu bogatih i siromašnih. Čak je i MMF priznao da su «offshore banke zasigurno bile faktor u azijskoj financijskoj krizi. Također su odigrale značajnu, iako ne i presudnu, ulogu u nedavnim krizama u Latinskoj Americi (Sikka, 2003), a u centru su i trenutne financijske krize.

Nije tajna da OFC-i uživaju zaštitu moćnih industrijskih zemalja, zato one imaju moć da uvedu i nadzor nad njihovim poslovanjem. Nakon napada na New York 11. rujna 2001. američka vlada tražila je informacije o financijskim

vezama Osame bin Ladena. Kad je trag uputio na Bahame, banka na Bahamima isprva je odbila dati informacije, a Vlada SAD-a ih je odmah isključila iz «svjetskog sustava prijenosa». Tek nekoliko sati trebalo je da banka promijeni stav. Zašto ne postoji takva politička volja kad su u pitanju "obični" nadzori nad globalnom mobilnošću kapitala promoviranom izbjegavanjem poreza, bankarskim tajnama i nestankom regulatornih mehanizama.

Posebno bi se buduća istraživanja trebala koncentrirati na pitanja teorije države, jer dok je uobičajen stav da država legitimira kapital namećući socijalne obveze, u OFC-ima kapital nema nikakvih obveza. Ne samo da ne postoje obveze, nego se nameće stroga tajna, uz odsustvo javne odgovornosti, pa zapravo ove male lokacije prodaju svoj suverenitet financijskom kapitalu. Odvjetnici, računovođe, bankari ključni su posrednici u iskorištavanju mogućnosti OFC-a, odnosno pronalaženju regulatornih rupa i strukturiranja transakcija kako bi se izbjegli porezi i zakoni, ali načini odvijanja poslova u OFC-ima svejedno ostaju krajnje nepoznati. Zatim, iako IMF od zemalja u razvoju neprestano traži strukturalne prilagodbe, liberalizaciju cijena, ukidanje subvencija na hranu, nije istraženo koliki je utjecaj poslovanja OFC-a na zemlje u razvoju.

Pitanje opsega u kojem korporacije izbjegavaju plaćanje poreza izuzetno je zanimljivo, te bi se kroz takve podatke trebala povesti rasprava o distribuciji bogatstva, učincima financijske globalizacije na siromašne zemlje. Takva analiza može biti protuargument u trenutku kada vlada zavapi da nema novaca financirati zdravstvo, obrazovanje i druge javne usluge.

Dodatni je problem što ne postoje računovodstveni standardi na temelju kojih bi se prijavljivale informacije o izbjegavanju plaćanja poreza, a nije vjerojatno ni da će postojati. Zato bi istraživači trebali surađivati s nevladinim udrugama u pronalaženju alternativnih računovodstvenih obrazaca, koji preferiraju javni interes kapitala, a ne strogo ekonomski.

Razvijanje multilateralnih politika u svrhu nadzora nad kapitalom također treba biti u interesu istraživača. Na primjer oni koji odbiju platiti porez isključuju se iz poslovanja u dotičnoj zemlji, gube mogućnost prijavljivanja na javne natječaje i za subvencije. Kako smanjiti utjecaj OFC-a u poticajima bijegu kapitala? Odgovore treba tražiti u mogućnosti da ostala područja dobiju pomoć za razvoj alternativnih industrija, da se promijene uvjeti svjetske trgovine u korist razvoja tržišnih niša u malim zemljama ili da se poduzmu direktne akcije protiv banaka i kompanija koje se skrivaju iza tajnih offshore transakcija (Sikka, 2003).

Navedene teme tek su neke polazne točke za buduća istraživanja o ulozi OFC-a u financijskoj globalizaciji financija te o mogućnostima nadzora transakcija. Svrha takvih analiza može pridonijeti sprječavanju financijskih kriza, ekonomskih ratova među zemljama, potkopavanju lokalne demokracije te uništavanju života ljudi.

8. ZAKLJUČAK

Procesi deregulacije i liberalizacija kapitalnih i novčanih tokova omogućili su brzu,/*+ nesmetanu financijsku fluktuaciju s jedne adrese na drugu. U toj globaliziranoj financijskoj mreži offshore financijski centri predstavljaju sigurna utočišta od nepredvidljivih nameta koje mogu nametati nacionalne države. Zbog toga je poslovanje OFC-a uglavnom obavijeno velom tajne i kao pobuđuje zanimanje mnogih zainteresiranih strana. Naime, poslovna praksa koja prati te male porezne oaze ne može se sakriti: niskim poreznim stopama, krajnje liberalnom regulacijom i strogom anonimnošću nude utočište bogatoj klijenteli i multinacionalnim korporacijama, ali i organiziranom kriminalu. Novac koji pristiže na bankovne račune u OFC-e često dolazi iz zemalja u razvoju koje uslijed korumpiranog političkog aparata ne mogu kontrolirati izbjegavanje plaćanja poreza i prebacivanje novaca u sigurna utočišta. Problem je također što se zemljama u razvoju nameće i prihvaćanje liberalizacije kapitalnih tokova iako nemaju razvijene mehanizme kontrole, što dodatno olakšava bijeg kapitala. Unatoč svemu tomu, istraživačke studije o OFC-ima vrlo su rijetke. Na važnost OFC-a upozoravaju procjene MMF-a, koji neprestano vrši nadzor nad poslovanjem u OFC-ima i pokušava njihovu poslovnu praksu prilagoditi međunarodnim financijskim standardima. Ali instrumenti kontrole kojima raspolaže MMF često su nedovoljni da se pravna regulativa u jurisdikcijama gdje su locirani OFC-i ujednači s propisima koje međunarodne financijske institucije pokušavaju zaštititi. U ovim aktivnostima međunarodne organizacije rijetko imaju potporu moćnih država i njihovih političkih elita koje na ovaj način omogućuju financijskim krugovima širenje nenadziranih poslovnih operacija. Zato nije nimalo neobično da se rizik unutar globalnog financijskog sustava višestruko povećao i da je izbijanje financijske krize 2008. godine direktna posljedica nepostojanja regulatornog okvira koji će nadzirati dubiozne transakcije. Upravo radi takve prakse nameće se potreba postavljanja jasnih globalnih standarda poslovnih aktivnosti i odgovornosti, ali i strogih kazni za sve koji odluče kršiti pravila.

LITERATURA

Dougherty, C. and Landler, M., 2008. "Tax Scandal in Germany Fans Complaints of inequity" *The New York Times*, February 18, 2008.

Cirkveni, N., 2000. "Offshore pere najbjelje". *Banka*, 10 (3), 46-47.

Darbar, S. M., Johnston, R. B. and Zephirin, M. G., 2005. "Assessing Offshore Financial Centers" [online]. *Finance and Development*, 40 (3). Available from: [<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/09/pdf/darbar.pdf>]

Brittain-Catlin, William, 2009. "How offshore capitalism ate our economics - and itself" *Guardian*, Thursday 5 February 2009.

Economist, 2007. Places in the sun - A special report on offshore finance [online]. Available from: [http://www.economist.com/node/8695139?story_id=8695139]

IMF, 2000. Offshore Financial Centers - IMF Background Paper [online]. Available from: [www.internationalmonetaryfund.com/external/np/mae/osshore/2000/eng/back.htm#3]

IMF, 2004. Offshore Financial Centers, The Assessment Program—An update, March 12, 2004. [online]. Available from: [<http://www.imf.org/external/np/mfd/2004/eng/031204.pdf>]

IMF, 2005. Offshore Financial Centers, The Assessment Program—A Progress Report, February 25, 2005. [online]. Available from: [<http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2005/022505.pdf>]

IMF, 2006. Offshore Financial Centers, The Assessment Program—A Progress Report, February 8, 2006. [online]. Available from: [<http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2006/020806.pdf>]

Keeler, R., 2009. "Tax Havens and the Financial Crisis. Dollars & Sense, May/June, 2009.

Leko, V., 2004. Financijske institucije i tržišta. Zagreb: Ekonomski fakultet.

Leko, V. i Matas, N. (ur.), 1993. Rječnik bankarstva i financija. Zagreb: Masmedia.

Masnjak, B., 1998. "Off shore poslovanje". Računovodstvo i financije, 44 (12), 104-112.

MOFA, 2000. Actions Against Abuse of the Global Financial System [online]. Available from: [<http://www.mof.go.jp/english/if/if023.htm>]

OECD Observer, 2002. Combatting harmful tax practices [online]. Available from: [http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/671/Combatting_harmful_tax_practices.html]

Pavlović, Š., 1999. "Offshore markets". Pravo i porezi, 8 (4), 12-16.

Rawlings, G., 2005. "Offshore Finance Centres: Institutions of global capital and sites of cultural practice" [online]. Centre for tax system integrity, Working papers, No. 60. Available from: [<http://ctsi.anu.edu.au/publications/WP/60.pdf>]

Sikka, P., 2003. "The Role of Offshore Financial Centres in Globalization" [online]. AFM, Working papers, 7/2003, Available from: [http://www.essex.ac.uk/AFM/research/working_papers/WP03-02.pdf]

Spencer, D., 2006. The IMF and capital fight: redesigning the international financial architecture [online]. Available from: [<http://www.brettonwoodsproject.org/art.shtml?x=507905>]

Stiglitz, J., 2008, "A crisis of confidence", Guardian, Wednesday 22 October, 2008.

Domagoj Mihaljević, univ. bacc. oec.

Student

Faculty of Economics and Business, Zagreb

E-mail: domi.mihalj@gmail.com

POSITION AND ROLE OF OFFSHORE FINANCIAL CENTRES IN FINANCIAL GLOBALIZATION

Abstract

Global financial crisis led to a great scientific interest in studying the causes of financial collapse. Part of this analytical focus is directed towards offshore financial centers, small countries or jurisdictions that guarantee maximum secrecy and safety regarding the tax burden in terms of capital. This paper studies their role in the global financial system and analyzes the following characteristics of their business practices: the historical development, the specifics that equally attract legal and natural persons, the implications of their business. Paper also examines the regulatory framework and the impact of various international institutions that supervise offshore financial centers with an aim of adapting their business standards to the global financial standards. Finally, the analysis tries to point to a number of important questions that could be the starting point for future studies of offshore financial centers and their position in the financial world.

Keywords: offshore financial center, offshore company, tax evasion, money laundering, International Monetary Fund

JEL classification: G15, H26, K34

